

Sv. Papija

Najstariji apologet, učenik apostolski. Jedini preostali odlomak njegove apologije.

Euzebij na raznim mjestima svoje Povijesti crkvene i u svojoj Kronici (ad annum ctbr. 2140.) spominje nekog Kvadrata (Kodrata) bez dovoljnih pobližih oznaka. Neki poput sv. Jeronima na svim ovim mjestima razumijevaju jednu istu osobu, učenika apostolskoga, koji da je bio i apologet i prorok i biskup u Ateni. Drugi opet razlikuju ovdje tri različita Kvadrata: apologeta, proroka i biskupa. Sigurno je svakako, da se apologet Kvadrat iz doba cara Hadrijana (117—138) razlikuje od biskupa atenskog Kvadrata (Hist. ecl. 4, 23) iz vremena Marka Aurela (161 — 180) A to čini i Martyrologij Rimski, koji 26. maja slavi učenika apostolskog i apologeta, dok 21. augusta spominje nekog biskupa Kvadrata. Funk, Bardenhewer, Zahn i drugi pravom istovjetuju učenika apostolskog i apologeta (Euz. Hist. ecl. 4, 3) sa prorokom »Kvadratom, koga kao i Filipove kćeri spominju, gdje se proslavio proročkim darom« Ibid. 3, 37).

Kćeri Filipove živjele su u Maloj Aziji; stoga također nagađaju, da je Kvadrat živio u Maloj Aziji (a ne u Ateni, kako misli Jeronim); pa kako je car Hadrijan g. 123. (i opet god. 129.) obilazio Malu Aziju, bit će da mu je Kvadrat jednom ili drugom prigodom predao svoju Apologiju.

O toj nas Apologiji Euzebij ovako izvješćuje (Hist. eccl. IV, 3): »Hadrijanu Kvadrat posveti i predade govor, koji je sastavio na obranu naše religije, jer su neki opaki ljudi kušali uznemirivati naše. I danas imaju premnoga braća taj spis, što ga imamo i mi. Iz njega možemo razabrati sjajne dokaze za razboritost ovoga muža kao i za pravovjernu nauku njegovu apostolsku. Sam pak očituje starodrevnost svoju, gdje svojim riječima ovako pripovijeda:

»Djela pak našega Spasitelja vazda su bila očita, jer bijahu istinita. Jer, koji su bili izliječeni od bolesti ili su uskrsnuli od mrtvih, njih su vidjeli ljudi ne samo u čas, kad su ozdravljali ili uskrsnuli, nego su oni i trajno nazočni bili. A ne samo dok je Spasitelj prebivao na zemlji, nego također poslije odlaska njegova preživjeli su dosta dugo vremena, tako te su neki od njih došli i do naših dana«.

To nije nevjerovatno, jer kad je Kvadrat u zreloj dobi svojoj od kakvih 60 godina ovo napisao, mogao je u mladosti svojoj, oko god. 70. poslije Krista, lako biti savremenik n. pr. jednog uskrsnulog mladića naimskog ili čudom Kristovim ozdravljenog bolesnika. Kihn iz opreke, istaknute na početku ovog odlomka, pravom zaključuje, da apologet ovdje ističe nepobitnu i neodoljivu silu pravih čudesa Kristovih protiv varavog blistavila djelovanja demonskih bića.

Šteta, što je kasnije nestalo ove najstarije apologije, koju je Euzebije još u četvrtom vijeku imao u svojim rukama, i koju on toliko hvali. Da Kvadrat nije posve badava napisao onu svoju apologiju, to možemo sigurno razabrati iz donekle obrambenog dekreta, što ga je izdao car Hadrijan na adresu prokonsula Male Azije Minucija Fundana, i u kojem spominje pismo predšasnika njegova iz g. 123—4., prokonsula Serenija Granijana. Justin se na koncu svoje prve Apologije poziva na taj dekret, koji zabranjuje osuditi kršćane bez točnog istraživanja njihove krivice.

Sv. Papija, biskup hierapolski i učenik apostolski († oko 150.).

Spomenimo najprije nešto iz života ovog poapostolskog pisca; onda istaknimo spis njegov, koji nam je samo u nekim rijetkim odlomcima sačuvan; i konačno bavit ćemo se krivom naukom hilijazma, koju je baš ovaj pisac među kršćanima najprije sustavno predavao.

U glavnom ćemo se ovdje držati jasnih podataka dr. Henrika Kihna (Patrologie I, 120 — 125) i nekih oštroomnih izvoda Dra Ot. Bardenhewera (Geschichte der altchristl. Literatur, 537 — 547).

O životu Papijinu

malo što sigurno znamo. Po svjedočanstvu Irenejevu bio je Papija »slušalac Ivanov, prijatelj Polikarpov, muž iz starine« (Adv. Haer. 5, 33. 4). Iz konteksta se jasno vidi, da se tu radi o Ivanu apostolu kao učitelju Papijinu, dok Euzebije u opreci sa svojom prijašnjom izjavom u Kronici tvrdi kasnije u Povijesti crkvenoj (3, 39, 2), da je Papija učenik »prezbitera Ivana«, koga on razlikuje od apostola Ivana, jer Papija dva puta spominje ime »Ivan«. Kako Bardenhewer oštroomno dokazuje, taj »prezbiter Ivan« nije nitko drugi nego sam apostol Ivan, koga dvaput spominje Papija, jer hoće da istakne, kako je doznao mnogo, što je **nekoć** rekao (εἶπεν) koji prezbiter ili apostol, ili što sada govore (λέγουσιν) Aristion i prezbiter Ivan, učenici Gospodnji«. Ova dvojica još su živjela, kad je Papija istraživao riječi Gospodnje. Zato on dvaput spominje apostola Ivana, jer je i neposredno u sadašnjosti i posredno preko drugih učenika njegovih u prošlosti mnogo od njega saznao.

Vanjski tobožnji dokaz Euzebijev, da su se u Efezu našla dva groba Ivanova, upravo je smiješan. Bardenhewer pravom veli, da je tu bilo nebrojeno mnogo takvih grobova, koliko je naime Ivana tamo živjelo i umrlo.

Zato je puka kuća od karata fantastična hipoteza Euzebijeva o nekom drugom prezbiteru Ivanu, koji da je i napisao knjigu Otkrivenja, i još je fantastičnija kula u zraku, koju gradi Harnack, kada u tonu historika pripovijeda: Ne Zebedejev Ivan, nego

»prezbiter Ivan izdao je pri koncu vlade Domicijanove Otkrivenje i u periodi između g. 80. i 110. od prilike napisao evanđelje (Ivanovo) i poslanice«...; »on je također grčke prijevode nekog evanđelja Matejeva povukao u krug svojih naredaba«... pa je i »kod evanđelja Markova pokazao superiornu dobrohotnu i na oko sigurnu kritiku«. Bardenhewer ruši tu kulu u zraku poraznim, ali opravdanim riječima:

»Taj prezbiter Ivan nije nikako egzistirao«.

Šteta je samo, što se je i sv. Jeronim od Euzebija dao zavesti na to, da je razlikovao prezbitera Ivana od apostola.

Da je Papija bio biskup u maloazijskom gradu Hierapolisu, to istina ne potvrđuje Irenej, ali tvrde to Euzebije (ponovno) i Jeronim i drugi bez prigovora. U ostalom Euzebije nije osobito dobro raspliožen prema Papiji, koga ovako opisuje: »Bijaše on veoma slaba uma, kako se može razabrati iz njegovih spisa« (3, 39*) S ovim autentičnim riječima slabo se slaže pohvalni umetak na čelu 36 poglavlja, kojega nema u tri kodeksa niti u prijevodu Rufinovu: »U isto vrijeme (kao i Polikarpo) poznat je bio i Papija, biskup grada Hierapolis-a, muž osobito rječit i vješt Svetomu Pismu«. Euzebije u svojoj antipatiji protiv Papije tako daleko ide, da ga ne priznaje ni učnikom Ivanovim ni apostolskim, jer da se on sam tobože zove samo učnikom prezbitera Ivana«. Međutim imamo jasno svjedočanstvo Irenejevo i vlastitu izjavu Papijinu, koju je Euzebije posve krivo razumio, da sagradi svoju hipotezu o drugom »prezbiteru Ivanu«. No koliko god Euzebije pretjerivao u svojoj oštroj kritici ovoga pisca, činjenica je, da je Papija odveć lakovjeran i premalo kritičan bio, a glavna je pogreška njegova, što je krivim razumijevanjem nekih riječi Otkrivenja postao ocem tako zvanog hiljazma, i to mu je Euzebije pravom silno zamjerio. Kraj svega toga uživao je Papija i kod sv. Otaca i u srednjem vijeku veliki ugled i radi toga, što je bio učenik apostolski i radi velike revnosti u nasljedovanju apostola i u bilježenju savremenih vijesti o životu Spasiteljevu. Kako je bio »priatelj Polikarpov«, a ne spominje se ništa o velikoj starosti njegovoj, bit će da je živio između g. 75. i 150. po prilici.

Chronicon Paschale (22. veljače) spominje sv. Papiju kao mučenika. Ali prema Bardenheweru radi se tu o nesporazumljenju i o zamjeni imena Papija i Πάπυλος Ovo je ime jednog drugog mučenika, što ga Euzebije spominje u svojoj povijesti crkvenoj (4, 15, 48.). Ipak i Fotije zove Papiju mučenikom (Bibl. cod. 232). Slavi se Papija u rimskom martirologiju (22. II.) kao svetac, ali ne kao mučenik.

*) Σφόδρα γὰρ τοι σιωπῶς ὄν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηριώμενον εἰπεῖν φαίνεται.

II. Spis: Tumačenja riječi Gospodnjih.

U zrelijoj dobi svakako ne prije vladanja Hadrijanova, kako razabiremo iz 11. odlomka kod Funka (Patres ap. I, 369), Papija je napisao u pet knjiga opširan spis, što ga Jeronim zove »Explanatio sermonum Domini«. Već Irenej spominje tih pet knjiga, kako Euzebije ističe.²⁾

To su djelo još cjelovito imali u ruci ne samo Euzebije, nego i Anastazije Sinaitski (cf. fragm. VI. et VII) i Maksim Konfesor (fragm. VIII. et IX), a na zapadu se spominje još u 13. i 14. stoljeću (vidi Funk I, CVIII). Opat Frithemije († 1516.) dapače još početkom 16. stoljeća pohvalno spominje ovih pet knjiga i dodaje: »Alia quae scripsit non vidimus.«³⁾ Bijaše se naime raširilo mnijenje, da je Papija više spisa izdao; ali to je krivo. Pa i jedini ovaj spis Papijin kao cjelina je propao ili barem iščeznuo. Tek 20 većinom malih fragmenata sabrao je Funk iz Povijesti Euzebijeve i iz drugih spisa. »Riječi Gospodnje«⁴⁾ valja razumjeti ne samo o izjavama, nego i o djelima i čudesima Kristovim prema porabi Sv. Pisma (cf. Luk. 2, 15 ul videamus hoc verbum, quod factum est). O ideji vodilji kod ovoga spisa veli sam Papija: »Cijenio sam, da mi ono, što je crpljeno iz knjiga⁵⁾, ne koristi toliko, koliko živa i trajna riječ ljudi, koji ostadoše na životu (Eus. Hist. eccl. 3, 39). Auktor također opisuje svoju praksu kod sabiranja ovih usmenih tradicija o životu Spasiteljevu: »Ne ću ti dosaditi ako uz tumačenja zabilježim (složim) i ono, što sam nekoć dobro naučio i zapamtio od starješina (prezbitera), neka se tako istina o tom utvrdi. Nisam naime poput premnogih pazio na one, koji mnogo govore, već na one koji uče istinu, niti na one, koji su spominjali neke nove i neobične zapovijedi, već na one, koji su pamtili zapovijedi od Krista vjeri predane i pridošle od same Istine. Kad bi mi došao neki, koji je općio sa prezbiterima (apostolima) istraživao sam, što su prezbiteri govorili, što Andrija, što li Petar reče, ili što učenika μαθητῶν Gospodnjih, što li Aristion i što prezbiter Ivan uče, Filip, što Toma ili Jakov, ili što Ivan i Matej; ili koji drugi od nici Gospodnji govore...« (Ibid.).

Sudeći po ovom programu, Papija nije bio tako slabouman, kako ga prikazuje Euzebije, dok ga drugi sveti Oci u velike cijene i štiju.

²⁾ Izvorni mu je natpis: Λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως συγγράμμαται (vel βιβλία) πέντε. Vidi Euzeb Hist. eccl. 3, 39, coll. fragm. II. (Funk I, 349).

³⁾ Kihn misli, da su ovi pisci samo natpis knjige vidjeli u katalogu; ali se to mnijenje teško može složiti s njihovim riječima (kod Funka).

⁴⁾ Λόγιον hebr. dabar, verbum.

⁵⁾ Ovdje Papija dakako misli na ljudske knjige, a ne na Duhom Sv. nadahnuo Sv. Pismo.

Između 20 fragmenata toga spisa

spomenimo uz gornji navod barem još nekoliko drugih važnijih.

1. Tumačeći u hiljastičnom smislu obećanje Kristovo »Strostruko će imati na ovom svijetu« (Mat. 19, 29.), Irenej (Adv. haer. 5, 33, 2—3) navodi iz 4. knjige Papijine riječ Gospodnju, koju da je predao Ivan apostol svojim učenicima: »Doći će dani, kada će niknuti čokoti, pojedini će imati po 10.000 loza, i na pojedinim lozama po 10.000 grana, ... i po 10.000 mladica, i na svakoj mladici po 10.000 grozdova i svako puca vinovo dat će po 25 metreta (akova) vina. I kada tko od svetaca prihvati grozd, drugi će (grozd) reći: Ja sam bolji grozd, mene uzmi, po meni blagoslovi Gospodina«. Ako je to Spasitelj doista govorio, očito je, da je sve to razumio u duhovnom smislu o obilju blaga nebeske milosti u Novom Zavjetu, gdje vrijedi riječ sv. Tome Akvinskoga: »Dobro milosti jednog jedinog čovjeka veće je nego prirodno blago svega svemira.«⁶⁾

2. Iz oduljeg fragmenta kod Euzebija (Hist. eccl. 3, 19), što sam već gore dijelom naveo, spomenut ću još ove važne podatke o čudesima učenika Josipa Barsabe i osobito o evanđelistima Marku i Mateju:

Euzebije ovako piše (loc. cit. 3, 19, n. 8.): »Vrijedno je spomenutim navodima Papijinim podati druga svjedočanstva njegova, u kojima pripovijeda neka čudesa i drugo, što je navodno po predaji došlo do njega. Gore smo rekli, da je apostol Filip zajedno sa svojim kćerima živio u Hierapolisu; sada pak razložimo, kako savremenik njegov Papija pripovijeda, da je čudesnu pripovijest čuo od kćeri Filipovih. Spominje naime, da je u njegovo vrijeme mrtvac uskrsnuo, a drugo čudo da se dogodilo Justu (Pravedniku), koji se zove Barsabas. Kad je naime ovaj popio smrtonosnu čašu, po milosti Božjoj nije od toga imao trpjeti nikakve zle posljedice⁷⁾. Pa i drugo iznosi kao da je to iz nepisane tradicije do njega doprlo, t. j. nove neke parabole (priče) Spasiteljeve i drugo, što je više nalik na bajke⁸⁾. Među ostalim veli također, da će iza uskrsnuća tjelesa biti vrijeme od hiljadu godina, kada će kraljevstvo Kristovo u materijalnom smislu σωματικῶς, corporaliter) biti na ovoj zemlji. A to je čini mi se, pomislio, jer je krivo shvatio izvještaje apostolske, ne uvidjevši, što su oni u primjerima mistično govorili. 13. Bijaše on veoma slaba uma, kako se može razabrati iz njegovih spisa. Ipak je time uzrok bio, da su pretnogi crkveni pisci poslije

⁶⁾ »Bonum gratiae unius maius est quam bonum naturae totius universi« Summa theol. I, 29. 113, a. 9, ad 2.

⁷⁾ I u 11. fragmentu kod Funka (I, 367.) spominje se ovo čudo i uskrsnuće majke Manaimove od mrtvih kao i to, da su uskrsnuli po Kristu živjeli do vremena Hadrijanova.

⁸⁾ Da li je taj oštri sud opravdan, to je drugo pitanje.

njega bili slična mnijenja, jer su se obazirali na starinu njegovu, na primjer Irenej i koji su iznijeli slična mnijenja.

14. U svojim knjigama pripovijeda on i druge vijesti gore spomenutog (učenika) Aristiona o riječima Gospodnjim i tradicije prezbitera Ivana, na koje upućujemo radoznaše.

Mi pak (prema cilju svome⁹⁾) treba sada, da nadovežemo tradiciju, koju on

o evanđelistu Marku

ovako razlaže: 15. I ovo je govorio prezbiter: »Marko, tumačitelj Petrov, točno je napisao, što god je zapamtio, ali ne istim redom, što je Krist rekao ili učinio. Sam naime ne bijaše slušao Gospodina niti pošao za njim, nego kasnije kako rekoše Petra, (bijaše slušao i slijedio), a ta je prema koristi slušalaca propovijedao evanđelje, ali ne kao da bi (sustavno) nanizao povijest riječi (i djela) Gospodnjih. Marko dakle nije nikako pogriješio, gdje je nekoliko stvari tako napisao, kako ih je pamtio. On je naime jedino oko toga nastojao, da ne propusti ništa od onoga, što bijaše čuo, i da ne bi u tom što krivo zabilježio«. To Papija pripovijeda o Marku.

16. O Mateju pak veli:

»Matej je na hebrejskom jeziku napisao riječi (Božje); a prevodio ih je svaki kako je mogao«.

Euzebijie na istom mjestu dodaje još i ovo: »Isti (Papija) služio se je svjedočanstvima uzetim iz prve poslanice Ivanove, a istotako iz prve poslanice Petrove... Pripovijeda također drugu pripovijest o ženi, koja je bila pred Gospodinom optužena poradi mnogih grijeha¹⁰⁾. Ta se pripovijest nalazi u evanđelju po Hebrejima«.

Da nam Papija nije ništa drugo pismeno ostavio nego ove dragocjene upute o evanđeljima, već bi nas dosta zadužio. Drugi su odlomci većinom kraći ili nedoslovni navodi te manje vrijednosti; jedino ću još spomenuti peti odlomak po Funku, gdje sredovječni pisac Andrija Cezarejski navodi među ostalim starim piscima i Papiju za dokaz inspiracije knjige Otkrivenja Ivanova: »Smatramo, da je suvišno opširno raspravljati o inspiraciji one knjige (Otkrivenja), jer blaženi muževi, naime Grgur bogoslov i Ćiril, osim toga i stariji, Papija, Irenej, Metodije (Olimpski) i Hipolit svjedoče, da je vjere dostojan«.

⁹⁾ Isporedi što kaže Euzebijie u prologu svoje Povijesti crkvene i opet 5, 8, 1 o svojoj nakani, da će »navesti riječi prezbitera i pisaca, kojima su razložili o knjigama Starog i Novog Zavjeta, što im je predano od predaka«.

¹⁰⁾ Rufin u prijevodu latinskom govori ovdje o preljuboćinskoj ženi (Iv. 8, 3.—11.).

III. O hiljazmu.

1. Kako je nastao?

Kako već vidjesmo, Papija je prvi crkveni pisac, koji je predavao nauku o tisućljetnom kraljevstvu Kristovu na zemlji ili o hiljazmu. Prema toj nauci Krist bi se opet imao pojaviti na zemlji i vladao bi onda živim i uskrsnulim pravednicima kroz 1000 godina u Jeruzalemu usred rajske prirode u miru kao kralj, dok ne dođe do konca svijeta i do općeg suda. Po Dru Kihnu ta zabluda ima svoj korijen historijski u nekim židovskim nazorima, osobito u nauci o protumesiji; stoga sv. Jeronim zove tu vjeru židovskom uspostavom *θεωγονία*. Njetili su ovu zabludu krivim materijalnim shvaćanjem raznih proroka, osobito Isaije, Ezekijela i Danijela. Kako je teško bilo i za same apostole još poslije uskrsnuća Kristova, da se uzdignu do predodžbe čisto duhovnog kraljevstva Božjega, kada su pitali Spasitelja prije uzašašća njegovog: »Gospodine, hoćeš li u ovo vrijeme uspostaviti kraljevstvo Israelovo (Djela ap. 1, 6)?« Koji su očekivali osjetno kraljevstvo Mesijino, tražili su najjači oslon u nekim krivo shvaćenim novozavjetnim proročanstvima, osobito pak u riječima Otkrivenja (20, 2—9), gdje sv. Ivan govori o sveznanju sotoninu kroz 1000 godina, o tisućljetnom gospodstvu Kristovu, o jednom prvom uskrsnuću i o propasti sotoninoj. Nadalje su izrabili u istu svrhu riječi Kristove kod Mateja (24, 29—31) o tjeskobi odabranika i o ponovnom dolasku Kristovu, i ove su riječi doveli u vezu sa tekstovima o danu Gospodnjemu, o bliskom dolasku Kristovu na sud i o antikrstu (1 Solunj. 5, 2., 2 Solunj. 2, 2 ss.). Kako Euzebije na gore spomenutom mjestu razlaže, poimence Papija je došao do svojih hiljastičnih nazora po usmenoj tradiciji o krivo shvaćenim pričama i naukama Gospodnjim. U njega su se ugledali i širili hiljazam o prednicejskoj periodi sv. Justin mučenik (Dial. 31, 32, 49, 81, 110, 113, 119); sv. Melito, Sardeski biskup, († prije 194.), sv. Irenej († oko 202.), koji opširnije raspravlja o hiljazmu s osobitim obzirom na Papiju (Adv. haer. 5, 24—37); nadalje Tertulijan (Contra Marcionem 1. 3. i o izgubljenom spisu De spe fidelium cf. Hier. De viris ill 18), Komodijan (Instr. Acrost. 41 ss, Carmen apologet. v. 880 ss. Arnobije, Laktancije, Inst. 7, 20 i Viktorin Optujski (Scholia in Apocal). No valja znati, da sv. Irenej kao i sv. Justin (Dialog cum Tryph. c. 80) uče ovu nauku, ne kao nauku vjersku, nego izričito kao svoje mnijenje, pa zato i u drugom spisu Irenejevu »Demonstratio Apostolicae Praedicationis« nema govora o hiljazmu. Poslije nicejskog sabora ova je zabluda još našla branitelja u Apolinarisu (v. Epiph. Haer. 77).

2. Što uče hiljasti?

Što se tiče Židova i judaističnih sljedaba, osobito Cerinta, koga Euzebije smatra začetnikom ove hereze (Hist. eccl. 3, 28),

njihove su predodžbe o tom kraljevstvu Mesijinu bile veoma grubo-materijalistične. Ti su si sljedbenici umišljali, da će kod ponovnog dolaska Kristova odabrani narod moći uživati sve osjetne radosti, i da će se židovski žrtveni kult u Jeruzalemu uspostaviti.

Starocrkveni pak pisci, koji se u ostalom dosta razilaze u nekim nazorima, klonuli su se pustolovnih izvraćaja židovskih hiljasta, te su njihove predodžbe o tisućljetnom kraljevstvu mnogo plemenitije. Kihn je sveo glavne njihove nazore na ove tačke:

Krist će kod drugog dolaska svoga pobijediti antikrsta, i sav će se Israel onda obratiti. S obraćenim Židovima i sa još živim pobožnim kršćanima, obraćenim iz neznaboštva, sjedinit će se mučenici i sveci iza prvog uskrsnuća. Svi oni sačinjavaju zajedničko kraljevstvo, nad kojim će božanski Kralj Isus Krist u vidljivom obliku vladati sa iznova sagrađenog Jeruzalema. U blaženom miru uživat će usred rajske prirode besmrtn život kroz 1000 godina.

Drugi mrtvi, koji nisu dostojni ove slave tisućljetnog kraljevstva, međutim ostaju još u grobu. Sotona će se još jedamput pustiti na slobodu, iza kako je bio svezan kroz 1000 godina. Tada će on pokupiti sve stado svoje, da posljednji put juriša na svece; ali će biti pobijeden i strovaljen u pakao (Otkriv. 20, 2—9).

Sad će istom doći do drugog uskrsnuća, iza kojega će svi mrtvi poći na sud. Koji su vjerni pronađeni, uzaći će sada sa prije uskrsnulima u vječnu slavu.

Poznato je, kako su moderni adventisti i slični heretici iznova širili ove zablude i dodali im još svoje bezvjerske nazore, po kojima niječu vječnost paklenih muka i samu besmrtnost svih zlikovaca.

3. Prividni razlozi hiljasta.

Starokršćanski hiljastični pisci daleko su od ovoga bezvjersstva. Za svoje hiljastične nazore pozivali su se u dobroj nakami na neke prividno duboke razloge: Isticali su, kako je kod stvorenja svijeta iza djela od šest dana slijedila subota kao dan pokoja. Tako i drugi stvoreni svijet Božji, otkupljeni svijet, treba da slavi svoju subotu. Tu su se pozivali na Hebr. 4, 8—10, gdje ipak apostol Pavao ne govori o počinku na zemlji, nego u vječnoj domovini rajske. Pred Gospodom hiljadu je godina kao jedan dan; stoga po hiljastima šest dana stvorenja znači šest tisućljeća, za kojih se odigrava ovaj zemaljski tok svijeta. Šesto tisućljeće prema brojenju Sedamdesetorice brzo ide kraju. Kad se to tisućljeće svrši, dolazi Sin Božji i onda počinje sedmo tisućljeće blaženog pokoja, »novo stvorenje«¹⁾, što ga znaменуje subota. U tom sed-

¹⁾ 2 Kor. 5, 17: »Ako je dakle ko u Kristu, novi je stvor, (nova creatura); staro prođe; gle, novo postade«. T. j., kako Dr. Zagoda tumači: »Nestade duševne smrti, a postade duhovni život. Isp. Rim. 8, 10; Gal. 6, 15; Otkriv. 21, 5«. Sve ovo hiljasti krivo shvatiše o tobožnjem tisućljetnom pokaju i kraljevstvu Kristovu na zemlji.

mom tisućljeću zlo je uništeno, na zemlji vlada pravda, nevinost i sreća. Početak sedmog tisućljeća početak je drugog svijeta, rajsko blaženstvo u vječnoj domovini. Sve tako tumači t. zv. poslanica Barnabina (15, 1—8), i još opširnije Laktancije (Div. Instit. 7, 15 ss.) i Irenej (Adv. haer. 5, 30, 4).

Ako je na početku svijeta raj opstajao, treba da se takav raj opet nađe u »novom stvorenju« po Kristu, i to, kako su hiljasti sanjali, na zemlji. Ta čitavo stvorenje uzdiše u čeznuću za otkupljenim (Rim. 8, 22). Krist pak uništio je prokletstvo grijeha, pa moraju zato prestati i posljedice grijeha, tjeskoba i bijeda. Hiljasti su se opet i ovdje dali zavesti na krivo mnijenje, kao da bi već na zemlji imalo prestati svako zlo.

Gdje je Spasitelj djelovao kao Učitelj i Prorok, gdje je trpio i žrtvovao se kao Velesvećenik, gdje je kao Kralj pobijedio smrt i pakao, tu bi imao prema hiljastima također vanjskim i materijalnim načinom zavladata i slavlje slaviti, i to, u Jeruzalemu, koji bi se imao opet podići iz svojih ruševina.

Ova ideja slavnog gospodstva Kristova na zemlji bila je duboko ukorijenjena u srcima mnogih revnih kršćana, jer im je bilo obećano novo nebo i nova zemlja (2 Petr. 3, 13). Šteta samo, što su bez razloga tako rastavili »novu zemlju« od »novog neba«, te su najprije sanjali o kraljevstvu Kristovu na »novoj zemlji«, iza kojega bi istom imalo doći vječno kraljevstvo njegovo na »novom nebu«, dok u istinu apostol Petar ovdje kao i sv. Pavao (Rim. 8, 19) i sv. Ivan (21, 2) i Isaija (11, 6—9; 65, 25) govore o istodobnom i vječnom kraljevstvu Kristovu na novom nebu i na novoj zemlji preobraženoj.

Bilo je i vanjskih razloga, koji su pridonijeli širenju hiljastičnih sanjarija. Pod pritiskom krvavih progonstva rimskih careva sve je više ojačalo čeznuće kršćana, da bi se prilike na zemlji promijenile. Pogranska velesila svjetska, taj u mučeničkoj krvi okupani »Babilon« (Okriv. 17, 5—6), kao da se nije više mogao svladati osim po direktnom utjecaju Božjem, po osobnom povratku Spasiteljevu. Kršćani su se nadali skorom slavlju kršćanstva i propasti antikrsta, u kojem su neki krivo gledali personificiranu svjetsku moć. K tomu je još pridošla rimska pučka bajka o povratku cara Nerona, koji da nije umro, nego pobjegao Parćanima (Komodijan, Carmen apolog. v. 800 ss).

4. Kako je došlo do rasula hiljazma?

Montanisti pohlepno su segnuli za hiljastičnim nazorima i tako su ozloglasili tu nauku. Atenagora, Kaje u svom dialogu protiv montanista Prokla (Eus. Hist. eccl. 3, 28), Klement Aleksandrijski, Origen i drugi starocrkveni pisci kušali su da mističnim i alegoričnim tumačenjem Sv. Pisma istisnu hiljastične predodžbe, koje bijahu nastale odveć doslovnim i krupno materijalističkim shvaćanjem nekih proročanstva. Ali to nije posve uspjelo, jer su

i ovi pisci pali u drugu skrajnost pretjeranog i neumjesnog alegoriziranja. Biskup Arsinoeski Nepos u Egiptu u svom polemičnom spisu *Ἐλεγγος ἀλληγοριστῶν*¹²⁾ odlučno se zauzeo za hiljaste protiv alegorista i tako prouzročio skizmu. Protiv njegovih zabluđa ustao je biskup aleksandrijski, Dionizije Veliki, te taktičnom trodnevnom disputacijom kao i dvjema knjigama svojim »o obećanjima«¹³⁾ istisuno je hiljastične nazore iz svega Egipta.

Prije su i sv. Metodija Olimpskog ubrojili među hiljaste. On se istina u mnogočem drži Ireneja, ali je ipak svladao hiljastične nazore. To dokazuje Pitra iz novog fragmenta njegova, što je našao u Vatikanu, gdje on isključuje hiljazam. Iz raznih paralela s glavnim spisom Metodijevim »Gozba 10 djevice« Pitra dokazuje autentičnost onog odlomka¹⁴⁾.

Kad je u 4 vijeku došlo do rasula poganstva te su se stale osnivati kršćanske države, odzvonilo je hiljastičnim sanjarijama. Veliki Oci Bazilije, Grgur Nazijanski, Grgur Niški, Ivan Zlatousti, Jeronim i osobito Augustin osvjetlili su pravi smisao onih tekstova Sv. Pisma, što su ih hiljasti krivo tumačili. Napose su tisuc-ljetno kraljevstvo Kristovo (Otkriv. 20.) razumjeli o historijskom opstanku kršćanstva kao svjetske religije, gdje je sotona relativno svezan (ako se naime to vrijeme isporedi sa pretkršćanskim vremenom i sa zadnjim danima prije općeg suda); nadalje su ona tamna proročanstva tumačili o pobjedi kršćanstva nad bezvjerstvom, kao i o suvladi svih pravih kršćana s Kristom, jer je življenje njihovo na nebu, i napokon o **slavodobitnoj Crkvi na nebu**).

Ovo su tumačenje gotovo svi poprimili, i tako je hiljazam izgubio svoju prividnu biblijsku podlogu. Kraj svega toga pojavile su se hiljastične zablude u drugom obliku kod cistercijskog opata Joahima Floridskoga († 1202.), kasnije kod dvokrštenika i modernih njihovih epigona, baptista i adventista.

I. P. Bock D. I.

¹²⁾ Confutatio allegoristarum v. Euseb. Hist. eccl. 7, 24.

¹³⁾ Περὶ ἐπαγγελῶν

¹⁴⁾ Analecta sacra III, 601 ss. po Kihnu.

¹⁵⁾ V. August., De civit. Dei, XX, 7—10.

